

Hasan Akyol

<https://orcid.org/0000-0002-3061-3567>

Associate Professor, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Turkey, hasan.akyol@cbu.edu.tr

Atf Künyesi | Citation Info

Akyol, H. (2024). Ankara'nın 1101 Yılı Sonrası Yeniden Türk Hâkimiyetine Girişi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (1), 666-676.

Ankara'nın 1101 Yılı Sonrası Yeniden Türk Hâkimiyetine Girişi

Öz

Anadolu'nun bilinen ilk zamanlarından itibaren önemli yerleşimlere sahne olan Ankara şehrinin tarihsel bütünlüğü açısından şehirde Türk hâkimiyetinin başlangıcının 1073 yılı olduğu ve şehrin Artuk Bey tarafından fethedildiği bilinmektedir. 1101 yılında gerçekleşen Haçlı Seferleri sırasında şehir, Haçlılar ile İmparator arasında yapılan anlaşmaya istinaden Bizans'a verilmiş ve 1073 yılında başlayan Türk hâkimiyeti kesintiye uğramıştır. Ankara'nın yeniden Selçukluların eline geçiş tarihi olarak telif eserlerde 1127 yılı önerilmektedir. Bu öneri, 1127 yılında şehrin I. Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Arab'ın elinden Danişmendli Emir Gazi tarafından alınması olayına dayandırılmaktadır. İlk defa Paul Wittek tarafından ortaya atılan "Ankara'nın 1101 yılından sonra en geç 1127 yılından önce Selçukluların eline geçtiği" önerisi, Wittek'ten sonra Ankara şehir tarihi üzerine yapılmış çalışmalarda tekrar edilmiştir. Çalışmamızda ana kaynaklar ışığında dönemin olaylarının yeniden değerlendirilmesi yapılmış ve başta Aksarayî'nin kaydı esas alınarak, "Ankara'nın 1101 yılından sonra I. Kılıç Arslan döneminde yani en geç 1107 yılında Selçukluların eline geçtiği" ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle Ankara şehir tarihinin karanlık kalan bir noktası aydınlatılmaya çalışılmış ve şehrin ikinci defa olarak Türk hâkimiyetine girişi yaklaşık yirmi yıl daha önceye çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Kılıç Arslan, Melik Arab, Haçlı Seferleri, Selçuklu

Re-entry of Ankara to Turkish Dominion after 1101

Abstract

In terms of the historical integrity of the city of Ankara, which has been the scene of important settlements since the first known times of Anatolia, it is known that the beginning of

Turkish domination in the city was in 1073 and the city was conquered by Artuk Bey. In 1101, during the Crusades, the city was given to Byzantium based on the agreement between the Crusaders and the Emperor, and the Turkish domination that started in 1073 was interrupted. The year 1127 is suggested as the date of Ankara's re-conquest by the Seljuks. This suggestion is based on the capture of the city from Melik Arab, the son of Kılıç Arslan I, by Emir Gazi of Danişmendli in 1127. The suggestion that "Ankara was captured by the Seljuks after 1101 and before 1127 at the latest", which was first put forward by Paul Wittek, was repeated in the studies on the city history of Ankara after Wittek. In our study, the events of the period were re-evaluated in the light of the main sources, and based on Aksarayî's record, it was tried to reveal that "Ankara was captured by the Seljuks after 1101 during the reign of Kılıç Arslan I, that is, in 1107 at the latest". Thus, an obscure point in the history of the city of Ankara has been tried to be illuminated and the city's entry into Turkish rule for the second time has been postponed approximately twenty years earlier.

Keywords: *Ankara, Kılıç Arslan, Melik Arab, Crusades, Seljuks*

Giriş

Ankara şehri, kuruluşundan günümüze kadar Anadolu coğrafyasındaki konumu sayesinde Orta Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olmayı sürdürmüş, tarihî süreçte birçok farklı toplulukların saldırılarına uğramış ve farklı topluluklar tarafından yönetilmiştir. Ankara şehir merkezinin Kale ve Hacı Bayram Camii'nin bulunduğu tepeler olduğu kabul edildiğinde, şehir merkezinde ilk yerleşimin Frigler tarafından başlatıldığı görülmektedir. Ankara'da Frig hâkimiyetinden Türk hâkimiyetine kadar geçen süreçte şehir, sırasıyla Lidya, Pers, İskender ve Halefleri, Galatlar ile Roma/Bizans hâkimiyeti altında bulunmuştur. Şehirde zamansal açıdan uzun bir hâkimiyet kuran ve kültürel anlamda şehre katkı sağlayan devletler yanında şehri kısa süreliğine de olsa ele geçirmiş veya ele geçirmeyi denemiş çok sayıda topluluk da vardır. Bunlar arasında; Gotlar, Sabarlar, Tedmurlular (Zenobia), Sasaniler, Emeviler, Abbasiler ve Pavlikanları sayabiliriz. Ankara, yüksek ve korunaklı mevkideki kalesi ve jeostratejik konumu dolayısıyla zikrettiğimiz güçleri tarihî süreçte kendine çekmiştir. Türklerin Orta Anadolu'da faaliyet göstermeye başladıkları XI. yüzyılın ikinci yarısında Ankara şehri siyasi olarak Doğu Roma İmparatorluğu'na (Bizans) bağlı bir şehir ve Bizans açısından Orta Anadolu savunma hattının en güçlü merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

VII. yüzyıla kadar şehrin merkezini oluşturan kale ve kalenin aşağısındaki düzlüğe doğru yayılmış bulunan şehir, 622 yılındaki Sasanî istilası (622 yılında Ankara'nın Sasaniler tarafından istilası hakkında bkz. Theophanes, 1997, s. 434; Cedrenus, 1838, s. 717; Agapius,

1909, s. 198; Süryani Mihail, 1944, s. 5; Purton, 2009, s. 50; Akyol, 2016, s. 759) ve sonrasında başlayan Müslüman akınlarıyla kale içine sıkışmış ve kale dışında kalan şehrin aşağı kısmındaki harabe hale gelmiş eserlerin bir kısmıyla kale surları yeniden yapılmıştır. Kalenin yeniden inşası, Abbasi Halifesi Mutasım'ın 838 yılı seferi sonrasında III. Michael dönemine (842-867) tarihlenmektedir (Akyol, 2022, 118).

Arap kaynaklarında Ankara'dan harap bir şehir (أَنْقَرَه و هي مدينة كبيرة خراب) olarak bahsedilmesi de surlar dışındaki yapıların istila dönemlerinde zarar görmüş olduğuna işaret etmektedir (İbn Havkâl, s. 195). Güvenliğin ön plana çıkmaya başladığı VII. yüzyılın başlarına kadar Hacı Bayram tepesi ve Çankırıkapı mevkiine kadar yayılmış olan şehir, Sasani ve sonrasında Emevi /Abbasi akınları ile fizikî olarak Türk hâkimiyetinin arifesinde, akropol tepesine hapsolmuş ve doğal olarak askerî yönü ön plana çıkan bir kale-kent görüntüsüne sahip olmuştur. Türklerin Anadolu'yu fethetme ve yerleşme sürecinde şehir, kaynaklarda çokça zikredilmektedir. Bu durum da şehrin askerî yönünü göstermektedir.

Anadolu'nun ve dolayısıyla Ankara'nın tarihî dönüm noktalarından birini oluşturan 26 Ağustos 1071 tarihli Malazgirt Meydan Muharebesi'nin Selçuklular lehine sonuçlanması akabinde Türkler, hızla Anadolu'nun batısına doğru hâkimiyet alanlarını genişletmişler ve henüz Malazgirt Meydan Muharebesinden bir yıl sonra Bizans kaynaklarına göre, Batı Anadolu'ya ve Marmara sahillerine kadar ilerlemişlerdir (Bryennios, ss. 78-88; Zonaras, s. 144, 145; Attaleiates, ss. 201-205). Türkler, Anadolu'nun batısına kadar olan bu fetih sürecinde Bizans başkentine giden yolların doğudaki kavşak noktası olan ve askerî açıdan önem taşıyan Ankara ile de ilgilenmişlerdir. Zira Orta Anadolu coğrafyasında hâkimiyet kurmak belli başlı kilit noktaları tutmaya bağlı idi. Anadolu'nun kilidi mesabesinde bulunan bu yerler Eskişehir, Ankara, Konya, Amasya, Sivas ve Kayseri gibi yerleşimlerdi. Çünkü bu şehirler plato boyunca uzanan ana yollara hâkim konumda idiler (Angold, 1997, s. 118). Bu şehirlerden Ankara, Selçuklu Türklerinin batı bölgelerinde fetihler yaptığı bir sırada, güçlü istihkâmları sayesinde Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonraki süreçte Türk akınlarına direnebilmiş, şehrin Türk hâkimiyetine girişi bir zaman ötelenmiş ve iki yıl daha Türk akınlarına karşı koyabilmiştir. 1071-1073 tarihleri arasında Ankara'nın, Türk toprakları içinde bir Bizans adası gibi kaldığı ve Bizans'ın topraklarından kopuk bir üssü rolünü oynadığı, kaynaklardaki verilerden anlaşılmaktadır.

1. Ankara'nın Fethi

Ankara'da Türk hâkimiyetinin başlangıcı olarak şehrin Bizans kaynaklarında son defa zikredildiği 1073 yılı kabul edilmektedir. Bizans kaynaklarının şehir ile ilgili son kayıtları, Alexios'un kardeşi İsaakios'u kurtarmak için Ankara'ya gelişi ve onunla birlikte şehirden

ayrılışı vesilesi ile (Bryennios, 2008, ss. 78-80; Yımanç, 1944, s. 85; Foss, 1977, s. 82, 83). Ankara tarihi ile ilgili çalışmalarda Ankara'nın, Alexios ve İsaakios kardeşlerin şehirden ayrılışları sırasında şehir dışında hazır bulunan bir Türk garnizonu tarafından ele geçirildiği kabul edilmektedir (Witteck, 1936, s. 83; Güleklı, 1948, s. 46; Foss, 1977, s. 83; Galanti, 2005, s. 61; Krieyev, 1972, s. 27; İl Yıllığı, 1973, s. 6; İdil, 2001, s. 13; Börtücene, t.y., s. 15; Sargın, 2004, s. 18; Özdemir, 2002, s. 40; Akçura, 1971, s. 16; Özaydın, 1991, s. 203; Aktüre, 2000, s. 14; Cross, Leiser, 2000, s. 98; Baykurt, 2003, s. 31; Sülüner, 2005, s. 33; Büyükyıldız, 2009, s. 15; Akyol, 2016, s. 762).¹

Dânişmendnâme'de *Engüri*, *Engüriyye* ve *Ma'muriyye* olarak zikredilen Ankara'nın 1073 yılında Artuk Bey tarafından fethedildiği, dolayısıyla şehrin ilk Türk fâtihi Artuk Bey olduğu bilinmektedir (Akyol, 2016, s. 766). Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın amcası Kirman Selçuklu Sultanı İmadüddin Kara Arslan Kavurd'a karşı mücadelesinde Artuk Bey'i yanına çağırdığı ve Artuk Bey'in, Kerec Muharebesi'nde (15 Nisan 1073) Sultan Melikşah'ın galip gelmesinde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (Turan, 1998, s. 36; Sevim, 1991, s. 414; Akyol, 2012, s. 201). Artuk Bey'in 15 Nisan 1073 tarihi ve sonrasında Sultan Melikşah'ın yanında bulunduğu kaynaklarda sabit olduğundan, Ankara şehrinin 1073 yılının ilk çeyreğinde Türk hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır.

Artuk Bey'in, Kavurd ile mücadelesinde Sultan Melikşah'a katılmak için Anadolu'dan ayrılmasıyla birlikte Ankara'nın Danişmendliler veya Selçuklular elinde bulunmuş olması düşünülebilir. Ancak şehrin siyasi olarak hangi gücün elinde bulunduğu bilinmediği gibi, bu ilk hâkimiyet döneminde şehirdeki yaşantı ve Türk varlığının boyutları da bilinmemektedir. 1073 yılında başlayan ilk Türk hâkimiyetinin uzun süreli olamadığı görülmektedir. Ankara'da Türk hâkimiyetinin yerleşmesi sürecinde şehir, belgelerde *dâru'l-hısn* sıfatıyla anılmıştır (Akyol, 2022, s. 130). Buradan da hareketle şehrin kalesiyle ön planda olduğunu söyleyebiliriz.

2. Ankara'nın Bizans ve Selçuklular Arasında El Değiştirmesi

Papa II. Urbanus'un Clermont Konsilinde duyurduğu kutsal toprakları ele geçirme amacına matuf haçlı seferi çağrısı sonucunda başlayan I. Haçlı Seferi amacına ulaşmış, Antakya, Urfa ve Kudüs'te Haçlı oluşumları ortaya çıkmıştır. Haçlıların başarılı olduğu haberinin Avrupa'da duyulması, yeni bir Haçlı Seferi'nin hazırlıklarını başlatmış ve Papa II. Paskalis'in teşvikiyle Lombardlar, Almanlar ve Fransızlardan müteşekkil Haçlı orduları 1101 yılında Anadolu'ya gelmiştir. 1101 yılı haçlı orduları, daha önce senyörler komutasında başarıya ulaşan Haçlı ordusunun güzergâhını takip için *Hacılar Yolu* olarak anılan ve İznik-

¹ Şehrin Türk hâkimiyetine girişi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Akyol, 2016, ss. 757-772).

Göynük-Nallıhan-Beypazarı-Ayaş üzerinden Ankara'ya ulaşan güzergâhı izlemişlerdir. 23 Haziran 1101 tarihinde Ankara'ya ulaşan Haçlılar, şehirde bulunan az sayıdaki Türk garnizonundan şehri ilk saldırıda almayı başardılar ve daha önce yapmış oldukları anlaşmaya istinaden şehri Bizans İmparatoru'na teslim ettiler (Albertus Aquensis, s. 559-570; Alexiad, s. 346; Tournefort, C III, s. 289; Runciman, 2008, s. 18; Treadgold, 1997, s. 624; Angold, 1997, s. 163; Harris, 2003, s. 59, 70). Ankara'nın kısa sürede Raymond'un saldırısı ile alınmasından yola çıkılarak şehirde küçük bir garnizonun bulunduğu hükmedilebilir. Şehrin 1101 haçlı seferi ile Bizans'ın eline geçmesi ile 1073'te başlayan Türk hâkimiyeti sona ermiş ve Ankara'da kısa süreli de olsa ikinci bir Bizans hâkimiyeti başlamış oldu.

Raymond de Toulouse, İmparator Alexios'un uyarılarını dinlemeyerek, bir sene önce Malatya civarında Danişmendliler tarafından esir edilen ve bu sırada Niksar zindanında mahpus bulunan Antakya Kontu Bohemond'u kurtarmak için doğuya doğru yürüyüşüne devam etti. Raymond komutasındaki Haçlı ordusu, Danişmendli-Selçuklu müttefik orduları tarafından hezimete uğratıldı. Bu ordudan geri kalanlar Karadeniz'e ve oradan gemi ile İstanbul'a kaçarak kurtulabildiler. Raymond komutasındaki bu ilk ordunun peşinden gelen ikinci bir Haçlı ordusu, birinci ordunun Ankara'dan ayrılmış olması üzerine, Ankara'dan güneye yöneldi ve Kılıç Arslan'ın birlikleri tarafından imha edildi. İkinci ordudan sonra Ankara'ya gelen üçüncü bir Haçlı ordusu da ikinci ordu ile birleşmek üzere güneye hareket etti ve kendilerinden önce bu yolda hareket eden ikinci orduyla aynı kaderi paylaştı. Bu birliklerden çok azı hayatta kalabildi ve başlarına gelen akıbetten imparatoru sorumlu tuttular. İmparator Alexios'un bu seferdeki tek kazancı, korunaklı Ankara şehri idi. Ancak etrafı Türklerle çevrilmiş olan şehrin uzun süre Bizans'ın elinde kalması beklenemezdi. 1101 yılı Haziran ayında Bizans'ın eline geçen Ankara'nın bir müddet sınır kalesi işlevi gördüğü düşünülmektedir (Witteck, 1936, s. 84; Akyol, 2022, s. 125). Ankara'nın Bizans sınır kalesi olma işlevinin ne kadar sürdüğü tam olarak bilinmemekle birlikte, Ankara tarihi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında şehrin Bizans'ın elinden yeniden alışının 1127 yılından önce gerçekleşmiş olduğu ifade edilmektedir. Bu tarihin belirlenmesinde dayanak noktasını, Danişmendli Emir Gazi'nin zikredilen tarihte şehri I. Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Arab'dan aldığı bilgisi oluşturmaktadır (Witteck, 1936, s. 84; Avdıç, 1936, s. 108; Darkot, 1965, 443; Gülekli, 1948, s. 46; Eyice, 1996, s. 257; Galanti, 2005, s. 61; Cross, Leiser, 2000, s. 99; Aydın, vd., 2005, s. 130; Özmen, 2004, s. 8; Akyol, 2022, s. 126). Paul Wittek'in *Orta Zamanlarda Ankara* başlığıyla Türkçeye çevrilen makalesindeki, "*Ankara'nın ikinci kez Türkler tarafından ele geçirilmesi tarihinin en geç 1127 yılından önce gerçekleşmiş olmalı*" şeklindeki önermesi, ondan sonra şehrin bu dönemlerini çalışan araştırmacılar tarafından tekrarlanmıştır. Ancak ana kaynakların verileri ve olayların akışından hareketle

Witteck'in önermesini, şehrin I. Kılıç Arslan tarafından alındığı, dolayısıyla en geç 1107 yılından önce Türkler tarafından alınmış olduğu şeklinde değiştirmek tarihen daha doğru olacaktır.

Aksarayî'ye göre Ankara, Bizans'ın elinden I. Kılıç Arslan (1092-1107) tarafından alınmıştır. Aksarayî, Ankara'nın Bizans'ın elinden Kılıç Arslan tarafından alınmasını şu şekilde kaydetmektedir: “...İslâm ordusu geldiği zaman Ermianos Çankırı'yi almış, çok sayıda katliamda ve yağmada bulunmuştu. İslâm ordusuyla yaptığı savaşta Kılıç Arslan zafer kazandı, kâfir ordusu bozguna uğradı. Kılıç Arslan, Çankırı'yi aldıktan sonra Ankara'ya yürüdü. Ankara'ya da ele geçirdi...” (Aksarayî, s. 21, 22). Niğdeli Kadı Ahmed, muhtemelen Aksarayî'den aldığı bu doğrultudaki veriyi, *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk* adlı eserinde şu şekilde işlemektedir:

“...Rum meliki Ermianus [II. Ioannis]büyük bir kalabalıkla Kengir(Çankırı) ve Engûriye(Ankara)'nin üzerine vardı. Bu yerlerin Sultan Alparslan Selçûkî'nin sülalesinden olup orada mukîm bulunan meliklerini ve sâkin bulunan halkını muhasara altına aldı. Etraftaki melikler, akrabalık bağının icabı olan ve sıla-i rahimin zorunluluklarından doğan haklardan bahsederek Kılıç Arslan'ı, her neye yetecek ise şifa niyetine Ermianus üzerine vardurdılar. Mezkur Ermianus'un Kengir'de katil ve yağma icra etmesinin ardından Rumlar hezimetle uğratıldı ve Engûriye ve Kengir Kılıç Arslan'ın tasarrufu altına girdi...” (Kadı Ahmed, s. 438).

Bu kayıtlara istinaden Ankara'nın Artuk Bey tarafından fethedildikten sonra Selçuklu hanedanından bir melik tarafından yönetildiği ve 1101 yılında Bizans'ın eline geçmiş olan şehrin yeniden Türk hâkimiyetine girişinin I. Kılıç Arslan döneminde gerçekleştiği söylenebilir.

1101 yılından 1127 yılına kadar geçen olaylar incelendiğinde ikinci Türk hâkimiyetinin başlangıç tarihi daha açık bir şekilde açıklanabilir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın Çavlı ile yaptığı mücadelede hayatını kaybetmesi, Türkiye Selçuklu Devleti'nde bir otorite boşluğu doğurmuş ve büyük oğlu Şâhinşâh'ın sultan olmasıyla devlet mekanizması nispeten kendine gelmiştir. Şâhinşâh tahta oturur oturmaz saltanatı için tehlike gördüğü kardeşleri Mesud ve Arab'ı Malatya'ya gönderip hapsedirmiştir (1110) (Abu'l-Farac, II, 349). Kısa bir süre sonra Mesud ve Arab'ın hapisten kurtulup kaçtıklarını; Meliklerden Arab'ın Ankara'ya gelerek şehri kendine merkez edindiğini görüyoruz (Kılıç Arslan'ın şehri aldıktan sonra oğlu Melik Arab'ı burada bırakmış olması da muhtemeldir.) Melik Arab'ın ne zaman ve ne şekilde hapisten kurtulduğunu bilemiyoruz. Ancak Melik Arab'ın, Danişmendli Emir Gazi'nin Malatya'yı kuşattığı 1124 yılında Ankara'da olduğu bilindiğinden bu tarihten önce serbest

kalmış olduğu görülmektedir. Muhtemelen Şahinşah'ın tahtı Mesud'a devrettiği 1116 yılında Melik Arab, Ankara'ya gelmiştir.

Melik Arab'ın Danişmendli Emir Gazi ve kardeşi Mesud ile mücadelesinde Ankara merkezli bir hâkimiyete sahip olduğunu biliyoruz (Süryani Mihail, 1944, s. 87, 88). Hapisten henüz kaçan Melik Arab'ın, Ankara gibi müstahkem bir şehri kuşatarak almış olduğunu düşünmek zordur. Bu durumda Ankara şehri Bizans'tan daha önceki bir zamanda alınmış olmalıdır. Danişmendli Emir Gazi'nin Tuğrul Arslan'ın hâkimiyeti altında bulunan Malatya kuşatması sırasında Sultan Mesud'un da kayınpederini desteklediği görülmektedir. Sultan Mesud'un tavrı Melik Arab'ı rahatsız etmiş ve şehrin Danişmendlilerin eline geçmesi karşısında otuz bin kişilik bir ordu hazırlayarak Sultan Mesud üzerine yürüyerek onu mağlup etmiştir (Süryani Mihail, II, s. 87; Abu'l-Farac, II, s. 360; Urfalı Mateos, s. 282). Bu başarıdan cesaret alan Melik Arab, Konya üzerine yürümüş ve Süryani Mihail'e göre şehri kuşatmıştır (Süryani Mihail, II, s. 87). Sultan Mesud, Melik Arab'a karşı Bizans İmparatoru Ioannes'ten yardım istemek için İstanbul'a gitmiş, imparatorun kısmen destek almış ve döndüğünde Emir Gazi ile de birleşip kardeşi Melik Arab üzerine yürümüştür. Melik Arab müttefik kuvvetler karşısında mağlup olarak Çukurova bölgesindeki Ermeni Thoros'a sığınmak zorunda kalmıştır (Süryani Mihail, II, s. 87; Abu'l-Farac, II, s. 360; Turan, 1998, s. 169; Çelik, 2023, s. 192).

Melik Arab, Çukurova yöresinde Türk, Arap ve Ermenilerden oluşturduğu bir ordu ile yeniden mücadeleye başlamış ve 1127 yılında Danişmendli Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i pusuya düşürerek esir etmiştir. Melik Muhammed'in oğlu Masara² emiri Yunus, babasını kurtarmak için Melik Arab ile mücadele ettiyse de o da mağlup edilerek esir alınmış ve Melik Arab tarafından esirler Ankara kalesine gönderilmiştir (Süryani Mihail, II, s. 88; Abu'l-Farac, II, s. 361; Turan, 1998, s. 169). Melik Arab'ın Danişmendliler ve Sultan Mesud'a karşı mücadelesinde Ankara'yı merkez olarak kullandığı görülmektedir. Melik Arab bu başarıların ardından Emir Gazi üzerine yürüyerek onu mağlup etmiş ancak Emir Gazi'nin bir hilesi ile savaşı kaybetmiştir. Melik Arab'ın mağlubiyeti üzerine Emir Gazi, Ankara'ya gelmiş ve hapis bulunan oğlu Muhammed'i kurtarmıştır (Süryani Mihail, II, 88; Abu'l-Farac, II, s. 361; Turan, 1998, s. 169). Melik Arab, bu başarısızlıktan sonra yeniden ordu hazırlayıp Danişmendliler ile mücadeleye devam etmiş ancak Emir Gazi karşısında başarılı olamamıştır. Bizans'a sığınmak zorunda kalan Melik Arab hakkında sonraki süreçte bilgi sahibi değiliz.

Melik Arab'ın bertaraf edilmesiyle Ankara'da Danişmendli hâkimiyeti başlamıştır (1127). Emir Gazi'nin ölümü ile (1134) yerine oğlu Muhammed geçmiş ancak kardeşleri

² Malatya civarında bir yerleşim olduğu biliniyor (bkz. Turan, 1998, s. 169; Umar, 1993, s. 551).

Yağıbasan, Yağan, Aynüddeve ve eniştesi Sultan Mesud arasında miras kavgaları çıkmıştır. Bu mücadeleleri fırsata çeviren I. Mesud, Danişmendlilerin elinden Ankara, Çankırı ve Kastamonu'yu alarak oğlu Şahinşah'ı buralara vali olarak atamıştır(1142). Böylelikle Ankara I. Mesud döneminde tekrar Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir.

Sonuç

Ankara'da 1073 yılında başlayan Türk hâkimiyeti, 1101 Haçlı Seferleri ile kesintiye uğramış ve şehir yeniden Bizans İmparatorluğunun eline geçmiştir. Ancak bu dönemde şehirde meskûn sivil sayısının çok az olduğu düşünülebilir. Şehir, kısa Bizans hâkimiyeti sürecinde imparatorluğun doğusunda Türk toprakları içerisindeki bir Bizans adasına dönüşmüştür. Bu süreçte şehir, Bizans'ın bir ileri karakolu rolünü üstlenmiştir. Ancak etrafı tamamen Türklerle çevrili olan şehrin uzun süre Bizans'ın elinde kalamayacağı açıktır. Nitekim Ankara tarihi üzerine çalışanlar şehrin 1127 yılı öncesinde Türk hâkimiyetine girmiş olduğunu ifade etmektedirler. Aslında Danişmendli Emir Gazi'nin Malatya'yı kuşattığı sırada Melik Arab'ın Ankara'da olduğu bilinmektedir. Bu durumda şehrin yeniden Türk hâkimiyetine girişi konusunda 1124 tarihi de önerilebilir. Araştırmacıların 1127 yılını önermelerindeki etkenin, Paul Wittek'in önerisi olduğu görülmektedir. Sonraki araştırmacılar Wittek'in 1127 yılı önermesini tekrar etmişlerdir.

1124 yılında Danişmendli Emir Gazi'nin Malatya kuşatması sırasında Ankara'da bulunan Melik Arab'ın, şehre ne zaman geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte, onu kardeşi Mesut ile birlikte Malatya'ya hapse atan diğer kardeşi Şahinşah'ın tahttan inmesinin yılı olan 1116'da veya hemen sonra şehre gelmiş olduğu düşünülebilir. 1116 veya hemen sonrasında Melik Arab'ın hapisten çıkarak Ankara'ya geldiği ve şehri hareket merkezi olarak kullandığı görülmektedir. Eğer Melik Arab'ın Ankara'ya geldiği zamanda şehir, Bizans'ın elinde olsaydı, hapisten yeni kurtulmuş bir melikin Ankara gibi müstahkem bir şehri Bizans'tan alması mümkün olamazdı. Olayların akışı, Ankara'nın Kılıç Arslan tarafından alındığı şeklindeki Aksarayî'nin kaydını teyit etmektedir. Bu durumda aksi bir bilgi elde edinceye kadar Ankara'nın I. Kılıç Arslan döneminde, en geç 1107 yılında Bizans'ın elinden geri alındığını söyleyebiliriz. Görülüyor ki Ankara'da 1101 yılında başlayan ikinci Bizans hâkimiyeti oldukça kısa sürmüştür.

Kaynaklar

Agapius (Mahboub), De Menbidj (1909). *Kitab Al-Unvan*. (C. 2). (Haz. A. Vasiliev). Paris.

Akçura, T. (1971). *Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*. ODTÜ Yayınları.

- Aktüre, S. (2000). 16. Yüzyıl Ankara'sı Hakkında Bilinenler. *Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri*. (Der. A. T. Yavuz). ss. 3-48.
- Aksarayî, K. M. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (Çev. M. Öztürk). TTK Yayınları.
- Akyol, H. (2012). Kirman Selçukluları. *Selçuklu Tarihi El Kitabı*. (Edit. R. Turan). (ss. 195-213). Grafiker Yayınları.
- Akyol, H. (2016). Ankara'nın Türk Hâkimiyetine Girişi ve Şehrin İlk Türk Fâtihî. *Belleten*, LXXX (289), 757-772.
- Akyol, H. (2022). *Roma-Bizans Döneminde Ankara (Siyasi, Fiziki, İdari, Sosyo-Ekonomik ve Dinî Yapı)*. TTK Yayınları.
- Albertus A. (1923). *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione*, Almancaya. (Çev. H. Hefe). Geschichte des Ersten Kreuzzuges, Jena.
- Angold, M. (1997). *The Byzantine Empire, 1025-1204*. Longman Press.
- Anna Komnena. (1996). *Alexiad*. (Çev. B. Umar). İnkılâp Kitabevi.
- Attaleiates, M. (2008). *Tarih*. (Çev. B. Umar). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Avdıç, N. (1936). Ankara Tarihi. *Çığır Gençlik ve Kültür Mecmuası*, 37, 107-109.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., Özsoy, E. D. (2005). *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Baykurt, B. (2003). *Ankara Akıncı Ovası Tarihi ve Kültürü*. Kazan Ofset.
- Börtücene. D. (t.y.). *Bir Zamanlar Ankara*. Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Bryennios, N. (2008). *Tarihin Özü*. (Çev. B. Umar). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Büyükyıldız, F. (2009). *Başka Kent Ankara*. Phoenix Yayınları.
- Cedrenus, G. (1838). *Historiarum Compendium, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (C. 1). Bonnae.
- Cross, T. M., Leiser, G. (2000). *A Brief History of Ankara*. Indian Ford Press.
- Çelik, R. İ. (2023). Ankara Ahileri Yönetiminden Önce Türkiye Selçuklu Şehzadelerinin Ankara'daki Faaliyetleri ve Mücadeleleri. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 188-204.
- Darkot, B. (1965). Ankara. *İslam Ansiklopedisi*, (C. 1, ss. 437-453). MEB Yayınları.
- Eyice, S.(1996). Bizans Döneminde Ankara. *Anadolu Araştırmaları*, S. XIV, Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan Sayısı, 243-264.
- Foss, C. (1977). Late Antique and Byzantine Ankara. *DOP*, 31, 27+29-87.

- Galanti, A. (2005). *Ankara Tarihi I-II*. Çağlar Yayınları.
- Gülekli, N. C. (1948). *Ankara Tarih-Arkeoloji*. Doğu Matbaası.
- Harris, J. (2003). *Byzantium and The Crusades*, Hambledon and London.
- İbn Havkâl. (1938). *Kitâb-ı Sûretü'l-Arz* (J. H. Kramers). Brill.
- İdil, V. (2001). *Ankara The Ancient Sites and Museums*. Net Turistik Yayınlar.
- İl Yıllığı* (1973). Ankara Valiliği Yayınları.
- Kriyev, N. G. (1972). *Ankara*. Uzdatalstvo Nauka Glounoya Redaktsiya Vostochnoy Literaturi.
- Niğdeli Kadı Ahmed (2015). *el-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik*. (C. I). (Haz. A. Ertuğrul). TTK Yayınları.
- Özaydın, A. (1991). Ankara. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 3, ss. 203-204). TDV Yayınları.
- Özdemir, R. (2002). Dünden Bugüne Ankara. *Türk Yurdu*(Ankara Sayısı), 22 (176), 40-49.
- Purton, P. (2009). *A History of the Early Medieval Siege c.450-1200*. The Boydell Press.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sargın, H. (2004). *Antik Ankara*. Kozan Ofset.
- Sülüner, H. S. (2005). *The Citadel of Ankara": Aspects of Visual Documentation and Analysis Regarding Material Use* [Yayımlanmamış doktora tezi]. ODTÜ.
- Süryani Partik Mihail'in Vekayinâmesi* (1944). Birinci Kısım (622-1042), İkinci Kısım (1042-1195), (H. D. Andreasyan). (TTK'da henüz yayınlanmamış tercüme), Ankara.
- Theophanes Confessor (1997). *The Chronicle* (C. Mango, R. Scott, Haz.). Clarendon Press.
- Tournefort, J. P. (1741). *A Voyage into the Levant*, (C III). London.
- Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press.
- Turan, O. (1998). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Boğaziçi Yayınları.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, (2000). (Çev. H. D. Andreasyan). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Witteck, P. (1936). Orta Zamanlarda Ankara. (N. Ardiç, Çev.) *Çığır Gençlik ve Kültür Mecmuası*, IV (46), 83-84.

Yınanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. Burhaneddin Matbaası.

Zonaras, I. (2008). *Tarihlerin Özü*. (Çev. B. Umar). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.